

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 2 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/AHDL2386>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шоқубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

***С. Н. Сүтжанов¹, Б. Ш. Құралқанова²**

Э. С. Құрманғожаева²

^{1,2}Павлодар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.;

^{3,2}Алматы менеджмент университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

АЛАШ ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ «ЖАҢА ҚАЗАҚСТАН»

Мақалада ХХ ғасыр басындағы қоғамдық-тарихи жағдайларға орай қазақ зиялыларының, оның ішінде алашшыл әдебиет өкілдерінің ұлттық идеясының азаттық-ағартушылық арнада тоғысулары сөз болады.

Шынында, өткен ғасырлар тоғысында ұлт келешегі үшін аса қажетті оқу-ағарту мәселелері зиялы қауым өкілдерін түгел толғандырды. Ұлт үшін ұлардай шулаған ұландар өздері шығарған газет-журнал беттері мен кітаптарда бұл мәселені бірінші кезекке қойды. Жәдитті жақтап, халқын өнер-ғылымға, іргелі ел болуға үндеген Алаш ардақтылары елді бостандыққа, еркіндікке шақырды.

Жазылымда қазақ әдебиетінің қалыптасу, даму кезеңіндегі азатық-ағартушылық, ұлттық сарынның дәстүрлі жалғастығы Міржақып, Ахмет, Жүсіпбек, Сұлтанмахмұт шығармалары негізінде дәйектеледі. Сондай-ақ қаламгерлер туындыларындағы ұлттық, елшілдік сарынның қоғамдық-әлеуметтік жағдайлармен байланыстылығы, төл сөз өнеріміздің тақырыптық, идеялық тұрғыда дамуына да әсер-ықпалы үнемі сабақтастырыла талданған. Ұлт-азаттық идеяның тууына ықпал еткен көркемдік ойлау, оның жанрлық сипаты, тақырып ерекшелігі, мазмұн сонылығы, пішін өзгешелігі қоғамдық үрдіспен тығыз байланыста зерделеніп, ғылыми танымнан өткізілді. Осындай ғылыми ізденістер нәтижесінде қаламгерлердің жаңашыл қырлары сараланып, тиісті баға берілді. Мақала авторлары тақырыпқа қатысты сынышы, ғалымдардың еңбектерінде айтылған ғылыми тұжырымдарды түгел ескеріп, өзіндік ой-пікірлерін де білдірген.

Кілтті сөздер: алашшыл әдебиет, ұлттық идея, көркемдік ойлау, тақырып, жанр, әдеби сабақтастық.

Кіріспе

XX ғасыр басындағы әдеби үрдісте сол тұстағы тарихи-мәдени жағдайға орай туындаған әрі қазақ көркем сөз өнеріне арқау болған ұлт-азаттық идеяға негізделінген алаштық әдебиет өкілдерінің шығармалары зерттеу объектісіне алынды.

Сол тұстағы қоғамдық-тарихи факторларға байланысты ұлт келешегі зиялы қауым өкілдерін түгел толғандырды. Халқын өнер-ғылымға, іргелі ел болуға үндеген ұлт зиялылары елді бостандыққа, еркіндікке шақырды. Алаш арыстарының ұлттық идеяны азаттық-ағартушылық арнада тоғыстырып, шығармашылықтарында арқау еткені тақырыптың өзектілігін айқындайды.

Сонымен бірге зерттеу тақырыбына қатысты қазіргі таңда жинақталған тың материалдар пайдаланылды. Жазу барысында ғасыр басындағы елшіл-азатшыл тұрпатта жазылған туындылардың көркемдік пішінін пайымдай отырып, жанрлық сипатын, көркемдік-эстетикалық деңгейін айқындау да нысанаға алынды.

Материалдар мен әдістер

Мақаланың материалы ретінде XX ғасыр басындағы әдебиет туралы зерттеулер, алашшыл әдебиеттің қайраткерлері, ақындарының еңбектері алынды. Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми еңбектерді сұрыптау, талдау, тарихи-салыстырмалы, мәтіндік талдау, жүйелеу әдіс-тәсілдері қолданылды.

Нәтижелерді талқылау

XX ғасыр басындағы Ресей қоғамындағы саяси-әлеуметтік жағдай, соған орай туындаған факторлар империяның шығыс өңірін мекендейтін халықтардың этникалық, тілдік және діни тұрғыда тұтаса түсуіне итермеледі. Әсіресе 1905–1907 жылдардағы революциялық қозғалыстар Ресей мұсылмандарының саяси-идеялық тұрғыда өсуін тездетті және ұлттық рухының оянуы мен нығаюына әрі демократиялық ұстанымдардың сақталуына белгілі бір дәрежеде ықпал етті.

Бәрінен де ұлт ретінде жойылып кету қаупін тудырған отаршылдыққа қарсы тұру үшін тәуелсіздікті мақсат еткен ұлы күш пайда болды. Бұл күш ұлт жүрегінде сақталған биік рухтан қуаттанды.

Қазақ зиялылары да отаршылдыққа қарсы тұрып, сол тұстағы саяси әл-ахуалды ұлттық мүддеге сай міндеттермен ұштастыруды ұсынды. Өлбетте, саяси сахнадан енді көрініп келе жатқан жас қазақ зиялы қауымы саяси-экономикалық, шаруашылық мәселелерді шешуде біржақты принцип ұстанған жоқ. Өйткені жаңа қалыптаса бастаған қазақ зиялылары ұлт мүддесін қорғау мақсатында елдің прогреске жету жолдарын іздестірумен ғана шектеді.

Қазақ қоғамының осы бір қасіретін халықтың озық ойлы, көзі ашық өкілдері аңғара бастады. Олар халықты саяси күрес додасына бастап шықты. Бұған себеп

болған 1917 жылғы Ресейдегі қос төңкеріс еді. Патша үкіметінің тақтан құлауы саяси күресті одан әрі қыздыра түсті. Сөйтіп саяси сахнаға қатерлі жолдан жалтақтамай, жанқиярлықпен күрескен көрнекті тұлғалар шықты.

Ал 1917 жылы Ақпан төңкерісінің жеңісі қазақтың ғана емес, күллі түркі жұртының бостандық алуына мүмкіндік туғызып, сенім ұялатты. Патша өкіметі құлаған соң, қазақтың тәуелсіздігі жолындағы күресуші қайраткерлері «Алаш» партиясының төңірегінде топтасты. 1917 жыл – түркі елдерінің бірінен кейін бірінің автономия жариялауымен тарихымыздың ерекше атаулы жылы болып табылады. 21-28 шілдеде Орынбор қаласында Бірінші бүкілқазақ съезі өтті. Бұл съезде 14 мәселе қаралды.

Сөйтіп мемлекетті билеу түрі Ресейде демократиялық, федеративтік парламенттік республика болу керек дегенге байланысты пікір қуатталды. Ал 1917 жылы 24 маусымдағы «Қазақ» газетінде автономиялықтың негізі туралы әртүрлі пікір-ұсыныстар айтылды. Бірақ бұл съезде депутаттар нақты пікірге келе алмады. Сондай-ақ жер мәселесі Құрылтай съезіне қалдырылды. Күн тәртібінде айрықша мәнге ие болған дін, оқу-ағарту, әйел мәселелері және сот жүйесі болды. Бұрынғы ескі сот жүйесі («Народный сот») таратылып, олардың орнына «Қазақ тұрмысына лайық айрықша сот құрылуға» тиіс болды. Келесі мәселе – оқу-ағарту саласы жүйелі жүргізілу керектігі айтылып, тіл мәселесі айрықша назарға алынып, білім берудің тегін болуы талап етілді. Білім алудың орта, арнайы, жоғарғы сатылары туралы да сөз болды.

1917 жылы «Қазақ» газетінің 21 қарашадағы санында Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М. Дулатов, Е. Ғұмаров және т.б. бір топ қайраткерлердің атынан Алаш партиясы бағдарламасының жобасы жарияланып, осы жылдың 5-13 желтоқсанында Орынбор қаласында екінші қайта шақырылған Бүкілқазақ съезі өтті. Оған барлық қазақ облыстарынан, Алтай губерниясы мен Самарқан облысы қазақтарынан және Жетісу облысы қырғыздарынан, бәрі – 82 өкіл қатысты. Съездің күн тәртібінде 10 мәселе қойылды. Соның алтауы таза мемлекеттік мәселелер болды. Съезде Алаш автономиясының орталық атқарушы-өкімет органы Ұлт кеңесі – Алашорда үкіметі құрылды. Үкіметте барлығы 25 орын белгіленді. Соның 15-і съезде сайланды. Алашорда Ұлт Кеңесі үкіметінің төрағасы болып Ә. Бөкейханов сайланды. Мүшелері қатарында М. Шоқай, А. Байтұрсынұлы, М. Дулатов сияқты ұлттың зиялы қауым өкілдері де болды.

Бұл Ұлт кеңесі органы автономияның орталық билігі болып табылды. Ұлттың тұтастығы идеяда десек, қазақ зиялыларын біріктірген қасиетті ұғымдардың бірі – Алаш идеясы еді. Алаш Тұтас Түркістан идеясын терістемеді, керісінше оны жаңа сапада толықтыра түсті. Алаш – Түркістан түріктерінің ұлт-азаттық ұраны болды. Мұны А. Байтұрсынұлымен пікірлес Ж. Аймауытұлының «Әскер марсельезі» өлеңіндегі мына үзінді дәлелдей түседі:

Арғы атам – Ер Түрік,
Біз – қазақ еліміз.
Самал тау, шалқар көл,
Сарыарқа жеріміз! [1, 20].

Автономия жарияланғанда сүйінші қуанышымен барлық қаламгерлер шабыттанды. Бұл қуаныш әсіресе көсемсөздік шығармалардың көптеп жазылуына әсер етті. «Азаттық таңы атты. Тілекке құдай жеткізді. Күні кеше құл едік, енді бүгін теңелдік. Қам көңілде қаяудай арман қалған жоқ. Неше ғасырлардан бері жұрттың бәрін қорлықта, құлдықта ұстаған жауыз һүкімет, өзгеге қазған оры өзіне шағын көр болып, қайтпас қара сапарға кетті», – деп ел көсемдері Әлихан, Мұстафа, Міржақыптар «Қазақ» газетінде жар салды [2, 11].

Сол тұстағы «Алашорда» партиясының қайраткерлері мен басқа да түркі халықтары оқығандарының қоғамды қайта құру жөніндегі ой-пікірлері Қазақстан мен Орта Азия ұлттары өкілдерінің эстетикалық көзқарастарына да белгілі дәрежеде өзіндік игі әсерін тигізді.

Азатшылдар «Ресейдің отаршыл саясаты патша билігімен бірге күйреп, еліміз азаттық алады» деп үміттенді. Сондықтан да ұлт әдебиеті жаңа дәуірге тәтті үміт пен үлкен сенім тудырған бостандық таңын жырлаумен аяқ басты. Мысалы, Міржақып Дулатұлы:

Бүгін халықтың қуанышты кең күні.
Күн менен түн – таразының тең күні.
Құт-береке болмаса екен кем күні, -
Деп тілейік, қолың жай, ау, Алашым! [3, 55]

– деп, барша азатшыл ақындар мен түркістандықтардың патшалықтан кейінгі жаңа кезеңдегі көңіл-күйін аңғартты. Мағжан да «Бостандық» елеңінде:

Көк есігі ашылды,
Жұмақ нұры шашылды
Келді ұшып бостандық, [4, 240]

– деп, ұлт үмітіне жүрек кернеген қуанышымен үн қосты. Жаңа шаңырақ көтерген Алашорда мемлекетінің болашағына деген зор сеніммен С. Торайғыров та таза жеңіс жырын жырлады:

Алаш туы астында
Күн сөнгенше сөнбейміз.
Енді Алашты ешкімнің
Қорлығына бермейміз!

Өлер жерден кеттік біз,
Бұл заманға жеттік біз.

Жасайды Алаш, өлмейміз,
Жасасын Алаш, жасасын! [5, 95]

Бұл – автономияға қол жеткізген түгел түрік халықтарының толғанысқа толы күйлерінің әдемі естелігі.

Әлбетте ұлттың ұлы атанар ұлы қасиет екінің біріне тиесілі емес. Бұл жөнінде Алаштың ардақтысы Мұстафа Шоқайдың: «...біздіңше, белгілі бір мұрат-мақсаттар соңында жүрген және сол белгілі мұрат-мақсаттар төңірегінде жиналған оқымыстыларды ғана зиялы деп айтуға болады. Ұлттық зиялылар қатарына тек өз халқының саяси, экономикалық және әлеуметтік дамуына қалтқысыз қызмет ете алатын адамдар ғана кіре алады. Зиялылардың міндеті ұлы да қасиетті болуы себепті өте ауыр», – деуі сөзімізді нақтылай түсері даусыз.

Әрине ұрпақтың ұлтжанды болып өсуі төл этникалық ортаға байланысты екені баршаға мәлім. Сол ортада бойға дарыған қасиеттерді шыңдау, жетілдіру арқылы іргелі елдің ұл-қыздары, тұлғалы азаматтары өсіп-өнбек. Сөйтіп, ұлттық асыл қасиеттерді бойға жинақтаған жан ғана халық үшін өзін құрбан етуге бар.

Бұл ретте тағы да М. Шоқайдың тұжырымдамасына сүйенеміз: «Жалпы, ұлттың мүддесін жеке қожалықтар мен жеке топтардың мүддесінен жоғары қоя білген, өзінің белгілі бір түзімге, белгілі бір себептермен қалыптасқан қатынасын, оған тәуелділігін жалпы ұлт мүддесі тұрғысына сәйкес, ұлттың жалпы жағдайына үйлесетін түзім жолында құрбан ете білген адамдар ғана ұлттық патриот және ұлтқа пайдалы қызметші бола алады» [6, 105].

Түркі халықтарының жоқтаушысы, қазақтың қамқоршысы ұлт тағдырын сөз қылып, оны басқа мүдде атаулыдан жоғары қояды. Көсем сөз иесінің бұл тұжырымы көңіл көрігінен шыққан жүрекжарды сөзі екені айдан анық. Өйткені Мұстафаның өзі де халықтық қасиеттерді бойға жиған, ақиқат жолына түскен жан емес пе еді?!

Әрине мұндай киелі атау-ұғымдардың мән-мағынасын халықтық таным-түйсік өресінде түсінбейінше, кісілікке бейімделу де мүмкін емес. Былайша айтқанда, адамгершілік қарым-қатынастарды да, халықтар арасындағы достықты да осы ұлттық қасиеттер реттейді.

Байқауымызша, ұлттық қасиеттерді бойға дарытқан зиялылар басқа халықтардың да мұң-мұқтажын, мұрат-мақсаттарын түсінеді. Сөйтіп ұлт мүддесі жолында тізе қосып, күш біріктіреді. Олар ұлт руханиятының өрлеуі жолында, халық өмірін қайта құру мақсатында еңбектенеді де.

XX ғасыр басындағы ұлт-азаттық қозғалысының көрнекті қайраткерлері қоғам өмірінің объективі тұстарын өзгертуді күшпен емес, сананың сол үрдіске енуі арқылы жүргізілуге тиіс деген түйінді пікірді қуаттады. Олар иық тіреген басты тұжырым – бостандық пен рухани езгіден құтылу және

халықты жалпы адамзат құндылықтарымен нәрлендіру секілді мақсаттарға негізделінді. Нақтылай айтқанда, олар қазақ елінің өркениетті, егеменді мемлекет болып, дамыған елдер қатарынан көрінуін мұрат тұтты. Ол мақсат-мұраттардың негізі байырғы төл мәдениетіміздің өрісі мен рухани дүние өресінде екенін зайырлы қауым өкілдері жете түсінді. Сондықтан олар империя кезінде бастаған іс-әрекет, қимылдарын қызыл үкімет тұсында да жалғастырды.

Алайда елдің санасын сергітіп, намысын найзаға іліп, халық арасында рухани қозғалыс туғызған бұл үрдістің адымы ұзаққа бармады. Кеңестің келеңсіз саясаты ұлттық зиялылардың дұрыс пайымдарын пайдаға асырмай, оң істерін теріске айналдырды. Сөйтіп, ұлтына «ұлтан, атына тұрман» болуға даяр арда ұлдар мен асыл арыстардың бостандыққа деген шабыты ұзаққа созылмады. «Алаш» қозғалысы қарулы басқыншылықпен таратылғанан кейін жеңіс жырының орнын қасіретке толы ғұмырлар алмастырды.

Қорытынды

Түйіндей айтқанда, ұлт-азаттық идеяның тууына ықпал еткен көркемдік ойлау, оның жанрлық сипаты, тақырып ерекшелігі, мазмұн сонылығы, пішін өзгешелігі қоғамдық процесспен тығыз байланыста зерделеніп, ғылыми танымнан өткізілді.

Аталмыш басылым қазақ әдебиеттануына тұщымды тұжырымдар қосары анық. Әсіресе XX ғасыр басындағы әдеби үдеріс жан-жақты ашылып, бүгінгі тәуелсіздік тұсындағы танымға сәйкес әдеби мұраларымызды түгендеп, ел игілігіне жарату тұрғысында алаштық қаламгерлердің туындыларын және олардың идеялық-эстетикалық мән-маңызын айқындау нәтижелі болмақ.

Бүгінде түркі халықтары, оның ішінде қазақ елі жеке мемлекет болып, егемендік алып отыр десек, бұның бәрі өткен ғасыр басында жан қиярлық қажырлы қайрат қылған сол ардақты ерлердің мұрат-мақсаттары мен арман-аңсарларының жүзеге асқандығы болар.

Түйіндей айтқанда Алаш арыстарының мақсат-мүддесі мен «Алаш» қозғалысы қайраткерлерінің бағдарламасының бүгінгі сындарлы да салиқалы саясат жүргізуші Президентіміз Қ-Ж Тоқаевтың «Жаңа Қазақстан құру» бағдарламасымен үндестік тауып жатса, ол біздің келешекке деген сенімімізді нығайтып, жарқын болашаққа бастары анық.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Аймауытов, Ж.** Бес томдық шығармалар жинағы [Мәтін] : 5 томдық. Т. 1 / Ж. Аймауытов. – Алматы : Жібек жолы, 2002. – 320 б.

2 «Қазақ» газеті / Құрастырушылар : Ү. Сүбханбердина, С. Дәуітов, Қ. Сахов. – Алматы, 1998.

- 3 **Дулатұлы, М.** Оян, қазақ! [Мәтін] : өлеңдер, аудармалар / М. Дулатұлы. – Алматы : Жазушы, 2003. – 136 б.
- 4 **Жұмабаев, М.** Сүй, жан сәулем [Мәтін] : өлеңдер мен поэмалар. / М. Жұмабаев. – Алматы: Атамұра, 2002. – 256 б.
- 5 **Торайғыров, С.** Алаш ұраны [Мәтін] : тандамалы шығармалары / С. Торайғыров. – Алматы : Жазушы, 2002. – 152 б.
- 6 Түркістанның қилы тағдыры / Құраст. Б. Серікбайұлы Қошым-Ноғай. – Алматы : Жалын, 1992.– 184 б.
- 7 **Қамзабекұлы, Д.** Алаштың рухани тұғыры [Мәтін] : ғылыми зерттеу / Д. Қамзабекұлы. – Алматы : Ел-шежіре, 2008. – 357 б.
- 8 **Кенжебаев, Б.** XX ғасыр басындағы әдебиет / Б. Кенжебаев. – Алматы : Білім, 1993. – 248 б.
- 9 **Әбдиманұлы, Ө.** XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті [Мәтін] : оқулық / **Ө. Әбдиманұлы.** – Алматы, 2012. – 408 б.
- 10 **Жұртбай, Т.** Ұраным – алаш [Мәтін] : зерттеу / Т. Жұртбай. – Алматы, 2012. – 643 б.

REFERENCES

- 1 **Aimaýytov, J.** Bes tomdyq shyǵarmalar jınaǵy [Collection of works in five volumes] [Text] : in 5 volumes. Volume 1 – Алматы : Zhibek Zholy, 2002. – 320 p.
- 2 «Qazaq» gazetі / Qurastyrýshylar : ǘ. Súbhanberdına, S. Dáýitov, Q. Sahov [Kazakh newspaper / authors : U. Subkhanberdina, S. Dautov, K. Sakhov] – Алматы, 1998.
- 3 **Dýlatuly, M.** Oıan, qazaq! [«Wake up, Kazakh»] [Text] : poems, translations – Алматы : Writer, 2003. –136 p.
- 4 **Jumabaev, M.** Súı, jan sáylem [«Kiss, dear»] [Text] : lyrics and poems - Алматы : Atamura, 2002. - 256 p.
5. **Toraǵyrov, S.** Alash urany [Alash’s motto] [Text] : selected works – Алматы : Writer, 2002. – 152 p.
- 6 Túrkiştannıń qılı taǵdyry / Qurast. B. Serikbaruly Qoshym-Noǵai [The fate of Turkestan / comp. B. Serikbaevich Koshim-Nogay] – Алматы : Zhalyn, 1992. – 184 p.
- 7 **Qamzabekuly, D.** Alashtyń rýhanı tuǵyry [The spiritual pedestal of Alash] [Text] : scientific research – Алматы : El-shezhire, 2008. – 357 p.
- 8 **Kenjebaev, B.** XX ǵasyr basyndaǵy ádebiet [Literature of the beginning of the XX century] – Алматы : Bilim, 1993. – 248 p.
- 9 **Ábdimanuly, Ó.** XX ǵasyr basyndaǵy qazaq ádebieti [Kazakh literature of the beginning of the XX century] [Text] : textbook – Алматы, 2012. – 408 P.

10 Jurtbai, T. Uranym – alash [My motto is Alash] [Text] : research - Almaty, 2012. – 643 p.

Материал баспаға 13.06.22 түсті.

*С. Н. Сутжанов¹, Б. Ш. Куралканова,² Э. С. Курмангожаева³

^{1,2}Павлодарский педагогический университеті,

Республика Казахстан, г. Павлодар,

³Алматинский университет менеджмента,

Республика Казахстан, г. Алматы

Материал поступил в редакцию 13.06.22.

ИДЕЯ АЛАШ И «НОВЫЙ КАЗАХСТАН»

В данной статье речь пойдет об объединении национальной идеи казахской интеллигенции, в том числе представителей алашской литературы в освободительно-просветительском русле в связи общественно-историческими условиями начала XX века.

Действительно, на рубеже прошлых веков вопросы просвещения, столь необходимые для будущего нации, волновали представителей интеллигенции. В газетах, журналах и книгах, издаваемых ими, просветители, деятели ставили этот вопрос на первый план.

Чтимые народом алашовцы, выступавшие за джадид, просвещение призывали народ к свободе, независимости. Традиционное продолжение освободительно-просветительского, националистического мотива периода становления и развития казахской литературы анализируется на основе произведений Мыржакыпа, Ахмета, Жусупбека, Султанмахмута. Также анализировалась взаимосвязь национального мотива с общественно-социальными условиями, его влияние на тематическое, идейное, жанровое развитие литературы.

Художественное мышление, его жанровый характер, предметность, содержательность, своеобразие формы, способствовавшие рождению национально-освободительной идеи, изучались в тесной связи с общественным процессом и подверглись научному познанию. В результате таких научных изысканий были проанализированы новаторские аспекты творчества писателей и дана соответствующая оценка. Авторы высказали свое мнение, учитывая научные выводы, высказанные в трудах ученых, критиков по теме.

Ключевые слова: литература Алаш, национальная идея, художественное мышление, тема, жанр, литературная преемственность.

*S. N. Sutzhanov¹, B. S. Kuralkanova², E. S. Kurmangozhaeva³

^{1,2}Pavlodar Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

²Almaty University of Management, Republic of Kazakhstan, Almaty;

Material received on 13.06.22.

THE IDEA OF ALASH AND «NEW KAZAKHSTAN»

This article will focus on the unification of the national idea of the Kazakh intelligentsia, including representatives of the Alash literature in the liberation and educational channel in connection with the socio-historical conditions of the early twentieth century.

Indeed, at the turn of the last centuries, the issues of education, so necessary for the future of the nation, worried the intelligentsia. In newspapers, magazines and books published by them, educators, figures put this issue to the fore.

Honored by the people of Alash, who advocated Jadid, enlightenment, called on the people for freedom and independence. The traditional continuation of the liberation-enlightenment, nationalist motive of the period of formation and development of Kazakh literature is analyzed based on the works of Myrzakyp, Akhmet, Zhusupbek, Sultanmakhmur.

The interrelation of the national motive with socio-social conditions, its influence on the thematic, ideological, genre development of literature was also analyzed.

Artistic thinking, its genre character, objectivity, content, originality of form, which contributed to the birth of the national liberation idea, were studied in close connection with the social process and were subjected to scientific cognition. As a result of such scientific research, innovative aspects of the writers' creativity were analyzed and an appropriate assessment was given.

The authors expressed their opinion, taking into account the scientific conclusions expressed in the works of scientists, critics on the theme.

Keywords: Alash literature, national idea, artistic thinking, theme, genre, literary continuity.

Теруге 13.06.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2022 ж. қол қойылды.
Электронды баспа
2,19 МБ RAM
Шартты баспа табағы 18,65. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Тапсырыс № 3937

Сдано в набор 13.06.2022 г. Подписано в печать 30.06.2022 г.
Электронное издание
2,19 МБ RAM
Усл. печ. л. 18,65. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка: А. К. Мыржикова
Корректор: А. Р. Омарова
Заказ № 3937

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы
Торайғыров университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
67-36-69
e-mail: kereku@tou.edu.kz
www.vestnik.tou.edu.kz